#

#

نئين دنيا

#

1. هيءَ نئين دنيا اوهان کي خدا ۽ انسان جي تعلق جي بنيادن، خوبين ۽ نفاستن سان مالامال ڪندي. اوهان تي الله جي صفتن جو صحيح تصور آشڪار ڪندي تہ جيئن توهان خدا پرستيءَ جي راهہ ۾ ٿاٻا کائڻ ۽ اوجهڙ ۾ ڪِرڻ کان بچي وڃو. هيءَ دنيا اوهان کي الله تعاليٰ جي نيابت ۽ بندگيءَ جي عملي لقائن ۽ تعلق کان آگاهہ ڪندي، جنهن ڪانپوءِ الله ۽ اوهان جي وچ ۾ رفاقت جو تعلق قائم ٿيڻو آهي.

2. هيءَ نئين دنيا اوهان کي الله تعاليٰ جي جوڙيل اٽل اختياري قانونن جو شعور عطا ڪندي. يعني جهڙي ريت دنيا ۾ هر شيءِ جي هڪ خصوصيت ۽ قدرتي تاثير مقرر آهي، تيئن انساني عملن جون پڻ معنوي خاصيتون ۽ نتيجا مقرر آهن. نيڪ عمليءَ جو نتيجو سنائي ۽ بُري عمل جو نتيجو برائي آهي. ماڻهو ۽ قومون جيڪڏهن هن ڪائنات جي پالڻهار ۽ پروردگار جي عطا ڪيل قانونن مطابق عمل ڪنديون تہ يقيناً ان جا بهتر نتيجا نڪرندا.

3. هيءَ نئين دنيا اوهان جي سوچن ۽ عملن کي اهو ڪامل يقين عطا ڪندي تہ انسان جي زندگي هِن دنيا ۾ ختم ڪانہ ٿي ٿي وڃي. زندگيءَ جو سلسلو اڳتي بہ جاري رهي ٿو. انسان کان پنهنجن عملن جو پڇاڻو ٿيڻو آهي. هميشہ واري ابدي زندگيءَ ۾ الله تعاليٰ پنهنجي فرمانبردار ٻانهن کي پنهنجي قربت، رضا ۽ سلامتيءَ جي سايي ۾ رکندو پرسندس حڪمن جي پيڪڙي ڪندڙن سان الله تعاليٰ قيامت ڏهاڙي نہ ڳالهائيندو ۽ نہ کين پاڪ ڪندو، بلڪ اهي دردناڪ عذاب ۾ هوندا.

4. هيءَ نئين دنيا اوهان کي فلاح ۽ سعادت جي سڌي گس تي چاڙهي ڇڏيندي. اهڙو سڌو گس جنهن ۾ وروڪڙ ۽ ڪاهيون نہ هونديون. هيءَ دنيا توهان کي هاڻوڪي زندگيءَ جي حسناڪين، فلاح ۽ ڪاميابيءَ جي اهڙن رستن کان آگاهہ ڪندي، جنهن جي نتيجي ۾ آخرت جون حسناڪيون، فلاح ۽ ڪاميابيون اوهانجو مقدر بڻجي وينديون. اهي ئي چار ڳالهيون دين جو ڳرُ آهن.

#

نئين دنيا اوهان کي سڏي ٿي!

قرآن سلامتيءَ جو سڏ آهي، نئين دنيا ۽ نئين زندگيءَ ڏانهن اچڻ جي دعوت آهي. پڪ ڄاڻو ته توهان جي زندگيءَ جو ڪوبه قدم، قرآن ڏانهن ۽ قرآن جي گهراين ۾ سفر کان وڌيڪ عظيم، بابرڪت ۽ لاڀائتو نٿو ٿي سگهي. اهو سفر اوهان کي قرآن جي لازوال مسرتن ۽ انهن اڻ کٽ خزانن ڏانهن وٺي ويندو، جيڪي توهانجي خالق ۽ مالڪ سموري انسانيت لاءِ اُماڻيا آهن. قرآن ۾ اوهان کي علم ۽ دانش جي ناقابل بيان خزانن جي دنيا نظر ايندي جيڪا زندگيءَ جي شاهراهن تي توهان جي رهنمائي ۽ سوچ ۽ عمل جي صحيح سُوڌ سنوار ڪندي. هِتي اُها گهري بصيرت ملندي جيڪا توهان کي مالامال ڪري ڇڏيندي ۽ سنئين دڳ لائيندي. اوهان کي اِن مان اهڙي روشني ملندي جيڪا توهانکي روح جي گهراين تائين منور ڪري ڇڏيندي. هتي توهان جي جذبن ۽ احساسن کي اهڙي حرارت ملندي جيڪا اوهان جي دل ۾ ته نرمي پيدا ڪندي پر اوهان جي ارادن کي جبلن کان به وڌيڪ مضبوطي عطا ڪندي.

ڪالهه تائين توهان جي زندگيءَ ۾ جن سوالن جي ڪا اهميت ڪانه هئي ته: آئون ڪير آهيان؟ ڇو پيدا ڪيو ويس؟ ۽ منهنجي زندگيءَ جو مقصد ڇا آهي؟ پر قرآن جي واديءَ ۾ داخل ٿيڻ کان پوءِ توهان کي نه رڳو اشرف المخلوقات واري سڃاڻپ حاصل ٿيندي بلڪ توهان جي زندگيءَ کي هڪ نصب العين عطا ٿيندو. آدميت جو عروج توهان جو مسلڪ ۽ انسانيت جو پلو توهان جي فڪر ۽ عمل جو محور بڻجي ويندو. هن زندگيءَ ۾ اها ئي اوهان لاءِ وڏي وٿ هوندي ۽ ان سان ئي توهان کي هڪ عملي انسان جي سڃاڻپ حاصل ٿيندي.

قرآن هديً للناس آهي. هن ڪتاب جي ذريعي توهان کي انسانن جي هدايت جي ذميداريءَ جي خبر پوندي. توهان جي سوچ جو دائرو وسيع ٿيندو ۽ توهان انساني تهذيب جي مستقبل لاءِ پاڻ ارپيندا ۽ ان راهه ۾ جيڪا به رڪاوٽ آڏو ايندي ان سان مهاڏو اٽڪائڻ لاءِ تيار ٿي ويندا. انسانن لاءِ اوهانجي سوچ انتهائي اهم ليکي ويندي. جڏهن توهان دنيا جي قومن جي عروج ۽ زوال واري صدين جي سفر جو قرآن ذريعي مشاهدو ڪندؤ ته توهان جي مشاهدي لاءِ توهانجي سوچ ۽ فڪر کي باقاعدي استدلال حاصل ٿيندو ۽ مومن واري دانائي توهانجو ورثو بڻجي ويندي.

قرآن جي هدايت ڪنهن جي لاءِ؟

قرآن پنهنجا در صرف انهن ماڻهن لاءِ کوليندو آهي، جيڪي زندگيءَ کي اجايو نٿا سمجهن بلڪ اُهي زندگيءَ جي مقصدن جون خوبيون ڳوليندا وتندا آهن: هدي للمتقين. جيڪي ماڻهو الله جي منشا مطابق زندگي گذارڻ چاهين ٿا هيءُ انهن جي لاءِ هدايت آهي. جيڪي ماڻهو ازلي حقيقتن جي ڳولا ۾ بيتاب ۽ سرگردان رهن ٿا، ووجدڪ ضالا فهديٰ. "اي پيغمبر، اسان توکي سرگردان ڏٺو ته هدايت ڏني سين."

#

هيءَ هدايت دين جي سچن ساٿارين لاءِ آهي. فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّيْنَ۝ (الزمر 2) . جيڪي مقصد سان سچا هوندا ۽ دل ۾ درد هوندن، صرف انهن کي ئي قرآن جي خزانن مان موتي ميڙڻ جي اجازت آهي. پنهنجو پاڻ کي هن هدايت مطابق پرتڻ، ان کي هينئين سان هنڊائڻ ۽ مڪمل وابستگي ۽ دل جي حضور سان ڪوشش ڪرڻ وارا ئي هن خزاني ۾ حصيدار ٿي سگهن ٿا.

ڪيترائي اهڙا ماڻهو آهن جيڪي هن هدايت کي مڪمل وابستگيءَ سان اختيار نٿا ڪن. اهي تلاوت ته ڪن ٿا، پر قرآن جي هدايتن ۽ حڪمن مان لاڀ حاصل نٿا ڪن. اهي احترام جي جذبي تحت هن ڪتاب کي چُمي اکين تي ته رکن ٿا پر اهو پيغام حاصل ڪرڻ ۾ ناڪام ٿا رهن جيڪو شخصيت کي تبديل ۽ مالا مال ڪري ڇڏيندو آهي. بندي کي بشر مان انسان بڻائي ڇڏيندو آهي. ڪي ٻيا ماڻهو خدا جو آواز ته ٻڌيو وٺن پر منجهن اهو عزم، اهو ارادو ۽ اهو حوصلو پيدا ڪونه ٿو ٿئي جيڪو الله جي سڏ جو پڙاڏو ٿيڻ ۽ ان مطابق زندگي گذارڻ لاءِ ضروري هوندو آهي. ڪي ته وري اهو ڪجهه بہ وڃايو ويهن جيڪو وٽن هوندو آهي ۽ پوءِ قرآن جا ملهائتا موتي ميڙڻ بدران هدايت جي ٻين درن تان ڇيلهه ڇڻي ڪنڌڙ اهڙو بار ڪنيو واپس موٽن جيڪو ڪين هميشه ڇيپاٽيندو ۽ ڇچلائيندو رهندو آهي. اهو ڪيڏو وڏو الميو ۽ بدنصيبي ٿئي جو توهان قرآن ڏانهن اچو ۽ وري هٿين خالي موٽي وڃو! نہ اوهان جي روح جي تار ڇِڙي، نہ ڪا دل ۾ لهر اُٿِي، نہ زندگيءَ ۾ ڪا تبديلي آئي. جهڙا آيا هيؤ اهڙا ئي واپس موٽي ويؤ!

قرآن جي تلاوت جي سڀ کان وڏي حق ادائي ان کي سمجهي پڙهڻ آهي. ان کانپوءِ ٻيو وڏو حق ان کي پاڻ لاءِ راهِ هدايت بنائڻ آهي. ياد رکو ته قرآن حڪيم جيڪو ڪجهه چوي ٿو ان تي عمل لاءِ جيستائين ارادو، عزم ۽ آمادگي پيدا نٿي ٿئي، اوستائين اوهان ان جي تلاوت جو حق ادا نہ پيا ڪريو. ان صورت ۾ جيئن اهو چاهي ٿو ان مطابق ظاهري توڙي باطني طرح پنهنجي زندگي، روين ۽ ورتاءُ کي تبديل ڪرڻ کانسواءِ اوهانجي شخصيت جي ائين تعمير نہ ٿي سگهندي، جيئن الله تعاليٰ کي مثالي انسان جي تعمير گهربل آهي.

جيڪڏهن اوهان جي ڪا عملي زندگي ئي ڪانهي ۽ انسانن ۽ سماج جو ڪو ذمو اوهان کنيو ئي ڪونهي. انسانن جي آزادي، وقار ۽ ڀلي جي لاءِ ٿيندڙ ڪوششن سان سلهاڙيل ئي نہ آهيو ته پوءِ توهان قرآن سان پنهنجو عملي تعلق قائم نٿا ڪري سگهو. توهان صرف ٽيبل آڏو ڪرسيءَ تي ويهي قرآن جي مطالعي سان رهنمائي تلاشڻ چاهيو ٿا ته اوهان جي مطالعي ۾ اضافو ته ضرور ٿيندو پر خدا کي گهربل هڪ ذميدار انسان طور اوهانجي سُوڌ سنوار ڪانہ ٿي سگهندي. اهڙي طرح توهان ڪنهن چوديواريءَ ۾ چند مخصوص مذهبي رسمن جي ادائيگي سان قرآن تي عمل جي حاصلات جو گمان رکو ٿا ته ان صورت ۾ بہ اوهان قرآن جي تعليمات جي هڪ وڏي حصي کان محروم رهجي ويندؤ.

قرآن جا حڪم، ان جي اخلاقي تعليم، ان جون معاشي هدايتون ۽ زندگيءَ جي مختلف شعبن ۽ رخن جي باري ۾ ان جا ٻڌايل اصول ۽ قانون ماڻهوءَ جي سمجهه ۾ اوستائين نٿا اچي سگهن جيستائين هو عملي

#

طرح انهن کي اختيار نٿو ڪري. نہ ڪي اهو شخص هيءُ ڪتاب سمجهي سگهي ٿو جنهن پنهنجي انفرادي توڙي اجتماعي زندگيءَ جي سمورن شعبن ۾ ان جي پيرويءَ ڪان پاڻ کي آجو ڪري ڇڏيو هجي ۽ نہ وري اها قوم ان کان آشنا ٿي سگهي ٿي، جنهن جا اجتماعي ادارا انسانيت جي تعمير لاءِ قرآن جي ڏسيل تعليمات جي برخلاف عمل ڪري رهيا هجن.

قرآن ڇا آهي؟

قرآن ۾ انسان لاءِ جيڪي ڪجهہ آهي، ان جي عظمت ۽ اهميت جو ادراڪ ڪرڻ يا ان کي بيان ڪرڻ هن جي وس ۾ ئي ڪونهي پر الله توهار ڪرڻ لاءِ، اوهان کي ڪجهہ نہ ڪجهہ اندازو هئڻ گهرجي تہ هيءُ ڇا آهي، اوهان لاءِ اهو ڪهڙي اهميت رکي ٿو تہ جيئن توهان ۾، پنهنجي پوري وجود سان، قرآن سان وابستہ ٿيڻ جو جذبو بيدار ٿئي. ڪُلي وابستگي، مڪمل سپردگي ۽ لڳاتار جاکوڙ جو جذبو، جيڪو قرآن جي تقاضا آهي.

قرآن اوهان لاءِ الله تعاليٰ جي سڀ کان وڏي نعمت آهي. هيءُ حضرت آدم عليہ السلام ۽ ان جي پونئيرن سان رب سائينءَ جي ان وعدي جي تڪميل آهي جڏهن کين چيو ويو هو تہ منهنجي طرفان ڪا هدايت اوهان وٽ پهچي تہ اهي ماڻهو جيڪي منهنجي انهي هدايت جي پيروي ڪندا، انهن کي نہ ڪو خوف هوندو، نہ ڪا ڳڻتي. (البقره 38)

هن دنيا ۾ شر ۽ باطل قوتن جي مقابلي واري جدوجهد ۾ قرآن توهان جي ڪمزور وجود جو سهارو آهي. زندگيءَ جي لاهن چاڙهن ۾ اوهانجي خوف ۽ پريشانيءَ تي ضابطو آڻڻ لاءِ اهو ئي واحد ذريعو آهي. جڏهن خير ۽ شر ۽ لوڀ ۽ قرباني جي ڪشمڪش ۾ توهان سهل پسنديءَ جو شڪار ٿيندؤ تہ ان وقت هيءُ ڪتاب اوهان کي عزم ۽ يقين جي مضبوطي عطا ڪندو. جڏهن اوهان ٻاٽ اونداهين ۾ ڀٽڪندا پيا هوندا تہ ڪاميابي ۽ نجات جي راهہ ڳولي لهڻ لاءِ صرف ۽ صرف قرآن جو سوجهرو ئي اوهان جي ڪم ايندو. اوهان جي شخصي بيمارين ۽ چئني پاسي نظر ايندڙ اجتماعي خرابين لاءِ واحد شفا بہ هيءُ ئي آهي. هيءُ توهان جي فطرت ۽ تقدير، توهان جي ذميدارين ۽ فرضن جي يادهاني، توهان کي پيش ايندڙ خطرن جي رستا روڪ ۽ انعامن لاءِ مسلسل يادگيرو ۽ ذڪر آهي.

ان ڪري جيستائين توهان پنهنجين سوچن ۽ عملن کي قرآن جي هدايتن مطابق پرڻ لاءِ تيار نٿا ٿيو ۽ ان جي عملي شروعات نٿا ڪريو، تيستائين سموري ڪوشش ۽ نيڪ نيتي بي لاڀ رهندي. مراقبن جهڙيون ذهني مشقون ۽ وجداني تجربا اوهان کي قرآن جي حقيقي خزانن جي ويجهو نٿا آڻي سگهن. بشري ڪمزورين، قدرتي مشڪلاتن ۽ خارجي رڪاوٽن جي ڪري قرآن جي پيروي ۽ زندگيءَ ۾ تبديلي آڻڻ ۾ ناڪامي ٻي ڳالهہ آهي. جيڪڏهن توهان قرآن سان تعلق جي باوجود مثالي عملي زندگي اختيار ئي نہ ڪئي آهي تہ اوهان قرآن جي هڪ عالم جي حيثيت سان شهرت تہ حاصل ڪري سگهو ٿا پر اوهان خدا کي گهربل آئيڊيل انسان نٿا بنجي سگهو.

#

قرآن پاڪ اهڙن ماڻهن تي سخت لفظن ۾ لعنت ملامت ۽ ڦٽڪار ڪئي آهي جيڪي خدا جي ڪتاب تي ايمان جو زباني اقرار ته ڪن ٿا، پر جڏهن ڪين عمل جي لاءِ چيو ويندو آهي يا فيصلائتي صورتحال آڏو ايندي آهي ته اهي ان هدايت کي نظرانداز ڪري ڇڏيندا آهن، ان ڪان منهن موڙي ويندا آهن، اهڙن ماڻهن کي ڪافر، فاسق ۽ ظالم قرار ڏنو ويو آهي.

رڪاوٽون ۽ ڏکائيون

هميشه خبردار رهو ته جيئن ئي توهان قرآن سان وابسته ٿي ان جو مطالعو شروع ڪندؤ ته شيطان، قرآن ڏانهن ويندڙ رستي ۾ هر ممڪن رڪاوٽون وجهڻ ۽ ڏکائيون پيدا ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو.

قرآن الله تعاليٰ ڏانهن وٺي ويندڙ صراط مستقيم جو واحد يقيني راهنما آهي. اها واٽ وٺي هلڻ انسان جي تقدير آهي. حضرت آدم جي پيدائش مهل ئي ڪيس انهن رڪاوٽن ۽ مشڪلاتن ڪان آگاه ڪيو ويو هو جيڪي انسان کي پنهنجي تقدير جي تڪميل لاءِ طئي ڪرڻيون آهن. انسان جون سموريون ڪمزوريون ڪولي پڌريون ڪيون ويون. خاص ڪري ارادي جي ڪمزوري ۽ نسيان (طحه :115) اهو به واضح ڪيو ويو ته سفر جي وڪ وڪ تي شيطان سندس راه ۾ رڪاوٽ وجهندو. شيطان الله تعاليٰ کي چيو هو: چڱو، جيئن تو مونکي گمراهيءَ ۾ مبتلا ڪيو آهي، مان به تنهنجي سڌي گس تي انهن انسانن جي تاڙ ۾ ويٺو هوندس. اڳيان، پويان، ساڄي ۽ کابي، هر پاسي ڪان ڪين گهيري وٺندس. تون انهن مان گهڻن کي شڪرگذار نه لهندين. (الاعراف: 17)

ظاهر آهي ته شيطان خلاف سڄي زندگيءَ جي جهيڙي ۽ هدايت الاهي مطابق زندگي گذارڻ واري ڪوشش ۾ قرآن توهان جو سڀ ڪان مضبوط پرجهلو ۽ سگهارو ساٿي آهي. ان ڪري قرآن جي مطالعي لاءِ ارادي جي پهرين قدم ڪان وٺي، ان مطابق زندگي گذارڻ جي آخري قدم تائين شيطان ڪيترين ئي چالن، بهانن ۽ دوکي فريب جون رڪاوٽون وجهندو، جيڪي اوهان کي عبور ڪرڻيون پونديون. شيطان توهان جي نيت ۾ خلل وجهندو. توهان کي قرآن جي معنيٰ ۽ پيغام ڪان بي خبر ۽ اوجهل رکڻ جي وڏ ۾ وڏ ڪوشش ڪندو. اهو اوهان جي ذهن ۾ شڪ شبها پيدا ڪري سگهي ٿو، الله جي ڪلام ۽ اوهان جي روح درميان رڪاوٽ وجهي سگهي ٿو. بنيادي تعليمات بدران فروعي معاملن ۾ منجهائي سگهي ٿو. قرآن جي پيروي ڪرڻ ڪان دور ڪري سگهي ٿو يا قرآن جي مطالعي کي نظرانداز ڪرڻ يا ان کي ٻئي پيري لاءِ ملتوي ڪرڻ تي آماده ڪري سگهي ٿو. اهي سڀ خطرا ۽ انديشا خود قرآن ۾ وضاحت سان بيان ڪيا ويا آهن.

قرآن ۽ اوهان جي وچ ۾ ٽين رڪاوٽ طاغوت بنجي سگهي ٿو. طاغوت ڏسڻ ۾ ايندڙ توڙي اکين ڪان اوجهل قوتن جي مدد سان اوهان سان مهاڏو اٽڪائي سگهي ٿو. اوهان جون پنهنجون خواهشون ۽ جذبا، اوهان جي استاد ۽ مرشد جو طريقو، اوهان جو فرقو ۽ اوهان جي جماعت جو مسلڪ نظر نه ايندڙ قوتن جي روپ ۾ توهان کي وسوسن، فوري فائدن ڪان محرومي ۽ خوف ۾ مبتلا ڪري سگهن ٿا يا تقدس ۽ احترام جي آڙ ۾

#

اوهان جي سوچ تي جمود ذريعي قرآن جي هدايت کان دور رکي سگهن ٿا. اهڙي ريت اکين کان اوجهل طاغوت يعني طاقتور طبقا ڏنڊي جي زور تي مختلف ڪنڪن ۽ پريشانين جي گهيري ۾ آڻي حق ۽ باطل جي ويڙهه ۾ اوهانکي ڪمزور ڪن ٿا ۽ جيئن ته شيطان جي ساٿارين جي ڪٿي به ڪمي ڪانهي. انهن کان پاڻ بچائي هلڻ لاءِ الڳ احتياط جي ضرورت هوندي آهي.

اعتماد ۽ ڀروسو

جاٽايل سموريون رڪاوٽون اورانگهيندي صرف ۽ صرف الله تي ڀروسو رکو. اهو ئي توهان کي قرآن جي مطالعي جي ڀرپور فائدن ڏانهن لاڙي سگهي ٿو. جهڙي ريت الله تعالىٰ قرآن جي صورت ۾ پنهنجو پيغام پهچائي توهان تي وڏي ۾ وڏي رحمت ڪئي ۽ اوهانکي قرآن ڏانهن آندائين. اهڙي طرح الله جي رحمت ئي آهي جيڪا هِن اهم ۽ نازڪ ڪم ۾ توهان جي مددگار ٿي سگهي ٿي. پر ان لاءِ اوهان جي تڙپ ۽ آرزو ضروري آهي. توهان جي ذهن ۽ دل ۾ جيتري وڌيڪ تڙپ، آرزومندي ۽ جستجو هوندي، توهان سندس رحمت ۽ هدايت جا اوتري قدر وڌيڪ حقدار بڻبؤ. توهانکي انتهائي قيمتي، لاياٺتا ۽ معياري وکر گهرجن، جن کي حاصل ڪرڻ ايترو آسان ناهي. تمام گهڻا خطرا ڪٽڻا پوندا. ڪيتريون ئي رڪاوٽون اورانگهڻيون پونديون. پوءِ جڏهن توهان پوري سچائي ۽ وابستگيءَ سان مڙني خطرن ۽ سمورن امتحانن مان پاس ٿي نڪرو ٿا ته الله جي قبوليت جا سيئي در کليو پون.

توهانجو ارادو ۽ ڪوشش اٽڙ ۽ اولين ذريعا آهن. ان ڪانپوءِ الله جي مدد ۽ توفيق يقيني ضمانت آهي، جنهن سان توهان پنهنجو رستو ڪاميابي ۽ خوش اسلوبيءَ سان طئي ڪري سگهو ٿا. سچي مومن جي حيثيت سان توهان کي زندگيءَ جي هر معاملي ۾ الله تي ڀروسو رکڻ گهرجي. الله ۽ قرآن کان وڌيڪ اهم شيءِ ٻي ڪهڙي ٿي سگهي ٿي؟ قرآن لاءِ توهان جيتري قدر ڪري رهيا آهيو ان تي فخر نه ڪريو. پنهنجين ڪمزورين ۽ الله تعالىٰ جي مقرر ڪيل حدن کي هميشه نظر ۾ رکو. قرآن ڏانهن ويندي الله تعالىٰ جي رضا جو حصول ئي ذهن ۾ هئڻ گهرجي. اِنهي مقصد جي لاءِ توهان جيڪو به ڪم شروع ڪريو، اهو نياز نوڙت ۽ خدا تي مڪمل اعتماد ۽ ڀروسي واري احساس سان شروع ڪريو. هر وک تي الله جي مدد ۽ سهارو طلبيندا رهو.

سمجهي پڙهڻ

هيءَ اهم ڳالهه پڻ هر وقت مدنظر رکڻي آهي ته توهان جيترو به قرآن پڙهي رهيا آهيو، ان کي سمجهڻ لاءِ توهان کي پنهنجي شخصيت کي ان ۾ عملي طور پوري طرح شامل ڪرڻو پوندو. ان عمل ۾ اندر جي انسان جي شموليت سڀ کان اهم ۽ اثرائتو ذريعو ڄاڻڻ گهرجي.

توڙي جو ڪنهن جي دل تائين قرآن جي رسائيءَ جي لاءِ لازماً اها خبر هئڻ گهرجي ته قرآن ڪيس ڇا چئي رهيو آهي پر اهو اهڙو اٽڙ شرط ڪونهي جو ان کان سواءِ انسان، قرآن جي برڪتن مان ڪو لاڀ حاصل ڪري ئي نه سگهي. ڪيترائي اهڙا ماڻهو آهن جيڪي قرآن جو هر لفظ سمجهن ٿا پر سندن دلين جا در قرآن

#

لاءِ بند آهن. ڪي وري اهڙا بہ آهن جيڪي ان جو هڪ لفظ بہ نٿا سمجهن پر اهي الله سان تعلق، محبت، قرب، اطاعت ۽ پاڻ ارپڻ جي روح پرور ڪيفيت سان سرشار هوندا آهن. ائين ڇو؟ ان ڪري جو قرآن سان تعلق جو دارومدار تڙپ ۽ جستجوءَ تي آهي ۽ سندن دليون ان کان خالي نہ هونديون آهن. پوءِ بہ ان سان، قرآن جي ڏنل پيغام کي سمجهڻ جي بي انتها اهميت تہ جيتري بہ نٿي گهٽجي.

هتي اسين "سمجهڻ" جو لفظ هِن مفهوم ۾ استعمال ڪري رهيا آهيون تہ لفظن جي مطلب جي خبر هجي. غور و فڪر، تدبر، معنيٰ تائين پوري رسائي، صورتحال تي ان کي لاڳو ڪرڻ، اهو سڀ ان ۾ شامل آهي.

قرآن جي سمجهہ حاصل ڪرڻ واري سفر دوران جيڪڏهن توهان پهرئين ئي ڏاڪي تي پاڻ کي پوري طرح اُن الله جي حوالي ڪري پاڻ ۾ تبديلي آڻڻ ۽ زندگيءَ جي نئين سر تعمير جي شروعات نٿا ڪريو، جنهن اوهان کي قرآن ڏنو آهي تہ پوءِ قرآن جي مطالعي مان توهانکي صفا ٿورڙو فائدو ٿيندو. جيڪڏهن عمل جي لاءِ ارادي جي قوت ۽ جاکوڙ جو جذبو ڪونهي تہ پوءِ قلبي ڪيفيتن، روح جي وجد آفريني ۽ علم ۾ اضافي سان اوهانکي ڪو فائدو ڪونہ ٿيندو. جيڪڏهن قرآن اوهان جي ڪردار تي اثرانداز نٿو ٿئي، اوهان اُن جي حڪمن جي پيروي نٿا ڪريو ۽ جن ڳالهين کان اهو روڪي ٿو انهن کان نٿا رڪجو تہ پوءِ سمجهي ڇڏيو تہ توهان قرآن کي ويجها نہ پيا ٿيو.

قرآن جو هر لفظ اطاعت، عمل ۽ تبديليءَ جي دعوت آهي. اُن جا حڪم نہ مڃڻ وارن کي ڪافر، ظالم ۽ فاسق چيو ويو آهي. (المائده: 44-47)

الله جو ڪتاب هوندي بہ ان کي نہ سمجهڻ ۽ ان تي عمل نہ ڪرڻ وارن کي اهڙا گڏهہ قرار ڏنو ويو آهي جن تي بار لڏيل آهي پر جيڪو ڪجهہ مٿن لڏيل آهي، نہ اُن جي باري ۾ ڪا خبر اٿن ۽ نہ وري اُن مان ڪو فائدو حاصل ڪري ٿا سگهن.(الجمعہ:5)

"اِهي اُهي ماڻهو آهن جن جي خلاف رسول الله ﷺ قيامت ڏهاڙي دانهيندو تہ: اي منهنجا پالڻهار، منهنجي قوم هِن قرآن کي ڪُنڊائتو ڪري ڇڏيو هو." (الفرقان:30)

قرآن کي وساري نظرانداز ڪري ڇڏڻ يا ڪُنڊائتو ڪري ڇڏڻ جو مطلب آهي اُن کي نہ پڙهڻ، نہ سمجهڻ ۽ اُن مطابق زندگي نہ گذارڻ ۽ قرآن کي پراڻي دور جو قصو سمجهڻ، جنهن جو هاڻ ڪوبہ ڪارج نہ رهيو هجي. الله جي رسولﷺ قرآن جي پيرويءَ تي زور ڀرڻ لاءِ ڪابہ ڪسر ڪانہ ڇڏي. پاڻ فرمايائون:

"منهنجي اُمت جا گهڻا منافق قرآن پڙهندڙن منجهان هوندا." (مسند احمد)

"اهو شخص قرآن جو سچو پيروڪار نٿو ٿي سگهي جيڪو اُن جي حرام ڪيل کي حلال سمجهي." (ترمذي)

#

“قرآن جي تلاوت ڪريو تان ته جنهن ڪان اهو روڪي ٿو ان ڪان رڪجو. جيڪڏهن هيءُ توهان ڪي اِن قابل نه بڻائي جو توهان رُڪجي وڃو ته ائين سمجهو اوهان ان جي حقيقي معنيٰ ۾ تلاوت نه ڪئي آهي.” (طبراني)

صحابين سڀني لاءِ قرآن سکڻ جو مطلب ان کي پڙهڻ، ان تي غور و فڪر ڪرڻ ۽ ان تي عمل ڪرڻ هوندو هو. روايت آهي ته “جيڪي ماڻهو قرآن پڙهڻ ۾ مشغول هئا، ٻڌائين ٿا ته عثمان ابن عفان ۽ عبدالله بن مسعود جهڙا ماڻهو جڏهن هڪ پيرو رسول ﷺ کان ڏهه آيتون سکي وٺندا هئا ته جيستائين انهن آيتن ۾ علم ۽ عمل جي حوالي سان جيڪو ڪجهه هوندو هو، ان کي واقعي پرائي پروڙي نه وٺندا هئا، تيستائين اڳتي نه وڌندا هئا. ٻڌائيندا هئا ته هُنن قرآن ۽ عمل گڏوگڏ سکيو آهي. اهڙي ريت ڪڏهن ته اهي صرف هڪ سورت سکڻ ۾ ڪيترائي سال لڳائي ڇڏيندا هئا.” (سيوطيِ: الاتقان في علوم القرآن)

قرآن جي مطالعي سان اوهانجي دل ۾ ايمان پيدا ٿي وڃڻ گهرجي. انهيءَ ايمان مطابق اوهان جي زندگيءَ کي شڪل ملڻ. اهو ڪو اهڙو اينگهائيندڙ مرحليوار عمل ڪونهي جو توهان پهريان ڪيترائي سال قرآن پڙهڻ ۾، پوءِ ان کي سمجهڻ ۾، پوءِ ايمان مضبوط ڪرڻ ۾ لڳايو ۽ ان کان پوءِ ان تي عمل ڪريو. جڏهن توهان الله جو ڪلام ٻڌو ٿا يا ان جي تلاوت ڪريو ٿا ته توهان ۾ ايمان جي چٽنگ ڏُکي پوي ٿي. جڏهن ايمان اندر ۾ اوتارو ڪري ٿو ته زندگي بدلجڻ شروع ٿي وڃي ٿي. توهان کي هيءَ ڳالهه ڪڏهن به نه وسارڻ گهرجي ته قرآن مطابق زندگي گذارڻ جي سڀ کان اولين ۽ بنيادي تقاضا هيءَ آهي ته توهان اهم فيصلو ڪريو، توهان ئي سڀ کان وڏو قدم کڻو. ٻيا ماڻهو جيڪو وٽِن سو ڪن، معاشري جا مطالبا ڪهڙا به هجن، توهان جي آسپاس جيڪي به سوچون ۽ خيال حاوي هجن. توهانکي پنهنجي زندگيءَ جو گس مڪمل طور تبديل ڪرڻو آهي. اهو فيصلو وڏيون قربانيون ٿو گهري پر جيڪڏهن توهان قرآن کي خدا جو ڪلام مڃي اُن تي ايمان آڻي ميدان ۾ نڪري پوڻ لاءِ تيار نه آهيو ته پوءِ جيڪو وقت قرآن سان گذاريو پيا، ان جو ڪو بهتر نتيجو سامهون ڪونه ايندو.

شروع ۾ ئي اهو واضح ڪيو ويو آهي ته قرآن صرف انهن ماڻهن لاءِ هدايت آهي جيڪي خدائي قانونن جي خلاف زندگي گذارڻ جي هاجيڪارين ۽ ان جي مڪافات عمل واري ڏمر کان بچڻ خاطر عمل لاءِ تيار آهن ۽ اهي ئي متقي آهن (البقره 1-5) قرآن علم ۽ عمل ۽ ايمان ۽ صالح عملن جي وچ ۾ ڪا به ڏُوري ۽ فاصلو تسليم نٿو ڪري.

قرآني مشن جي تڪميل

قرآن مطابق زندگي گذارڻ واري مقصد جو هڪ ضروري ۽ اهم حصو هيءُ آهي ته آسپاس جي ماڻهن تائين اُن جو پيغام پهچايو. الله جي رسول ﷺ تي جيئن ئي پهرين وحي نازل ٿي ته پاڻ سڳورن ﷺ ان کي ٻين ماڻهن تائين پهچائڻ جي ذميداري محسوس ڪري ورتي. ٻِي وحي “قُمْ فَاَنْذِرْ” جو حڪم ڪنيو

#

آئي. ٻيو تہ ڪيترن ئي هنڌن تي رسول ﷺ جن تي اهو واضح ڪيو ويو تہ قرآن کي پهچائڻ، ان کي ٻڌائڻ ۽ ان جي تشريح ڪرڻ توهان جو اولين فرض ۽ توهان جي زندگيءَ جو مشن آهي.

(الانعام: 19، الفرقان: 1، الانعام: 105، المائده 67، الاعراف: 157)

پاڻ سڳورن ﷺ جي پيروڪار ۽ الله جي ڪتاب جي حامل هئڻ جي حيثيت سان ساڳيو ئي مشن هاڻ اسانجي ذميداري آهي. اسان وٽ قرآن جي موجودگيءَ جي تقاضا آهي تہ اسين ان کي پهرين پاڻ سمجهون ۽ پوءِ ٻين تائين پهچايون. قرآن ٻُڌڻ جو مطلب هيءُ آهي تہ اهو ٻين کي بہ ٻڌايون. اهو اسانکي سڄي انسانيت تي پڌرو ڪرڻ گهرجي. ٻڌائڻ گهرجي ۽ لڪائي رکڻ نہ کپي.

"اهل ڪتاب کي اهو وعدو بہ ياد ڏياريو جيڪو الله کانئن ورتو هو تہ توهانکي ڪتاب جي تعليمات ماڻهن تائين پهچائڻي پوندي. اها ڳجهي نہ رکندؤ. پر هُنن ڪتاب کي ڇڏي ڏنو ۽ معمولي قيمت تي ان کي وڪڻي ڇڏيو آهي، ڪيڏو ڪڏو ڪاروبار آهي جيڪو ڪري رهيا آهن." (آل عمران: 187)

جيڪڏهن توهان جي دل ۾ هٿن ۾ ڪا ڏياتي آهي تہ ان جي روشني ڦهلجڻ گهرجي. جيڪڏهن توهانجي اندر ۾ ڪو ينيٽ پڙڪي رهيو آهي تہ ان جو سوجهرو ٻاهر نڪري ٻين تائين پهچڻ گهرجي... جيڪي ماڻهو عارضي دنياوي مقصدن ۽ فوري فائدن کي ترجيح ڏيندي ائين نٿا ڪن، اهي حقيقت ۾ پنهنجو پيٽ باهہ سان ڀري رهيا آهن.

"سچ اهو آهي تہ جيڪي ماڻهو الله تعاليٰ جي نازل ڪيل حڪمن کي معمولي فائدن تي قربان ڪن ٿا اهي هڪ وڏي تباهيءَ جو پاڻ پنهنجي هٿن سان انتظام ڪري رهيا آهن. قيامت جي ڏينهن الله تعاليٰ ساڻن ڪونہ ڳالهائيندو، نہ وري کين پاڪ ڪندو. اهي الله جي لعنت جا حقدار هوندا. "(البقره - 174)

" جيڪي ماڻهو اسانجي نازل ڪيل تعليمات کي لڪائين ٿا، ان جي باوجود تہ اسان سيني انسانن جي رهنمائيءَ جي لاءِ اهي پنهنجي ڪتاب ۾ بيان ڪري چڪا آهيون، پڪ ڄاڻو تہ الله پڻ مٿن لعنت وجهي ٿو ۽ سمورا لعنت وجهڻ وارا بہ مٿن لعنت وجهن ٿا." (البقره: 159)

"البتہ جيڪي اها روش ڇڏي ڏين ۽ پنهنجي طرز عمل ۾ سڌارو آڻين ۽ جيڪو ڪجهہ لڪائيندا هئا، ان کي پڌري پٽ بيان ڪن تہ کين معاف ڪري ڇڏيندس." (البقره - 160)

" پر جيڪڏهن اهي اُن ئي حالت ۾ مري ويا تہ مٿن سڀ جو سڀ لعنت وجهندا. جن ماڻهن ڪفر جو رويو اختيار ڪيو ۽ ڪفر جي حالت ۾ ئي مري ويا تہ انهن تي الله، فرشتن ۽ سمورن انسانن جي لعنت هجي." (البقره: 161)

#

“باقي رهيا اهي ماڻهو جيڪي الله جي عهد ۽ پنهنجن قسمن کي معمولي قيمت تي
وڪڻيو ڇڏين ٿا انهن جو آخرت ۾ ڪوبہ حصو ڪونهي. الله قيامت جي ڏينهن ساڻن ڪونہ
ڳالهائيندو، نہ انهن ڏانهن ڏسندو، نہ کين پاڪ ڪندو.” (آل عمران: 77)

هاڻي پنهنجو پاڻ کي ڏسو، اڄوڪن مسلمانن کي ڏسو! هِن حقيقت جي باوجود تہ ڏينهن رات لکين ماڻهو قرآن جي تلاوت ڪن ٿا پر ان سان ڪوبہ فرق ڪونہ ٿو پوي. ماڻهن جا حال اهي ئي ساڳيا! صورتحال ۾ ڪو فرق ڇو نٿو اچي؟ ان ڪري جو، يا تہ اسين اِن کي پڙهون ٿا پر سمجهون نٿا. جيڪڏهن سمجهون بہ ٿا تہ اِن کي تسليم نٿا ڪريون. جيڪڏهن زبان سان مڃون ٿا تہ پوءِ ان تي عمل نٿا ڪريون يا جيڪڏهن عمل ڪريون ٿا تہ صرف اُن جي ڪجھ حصي تي عمل ڪريون ٿا ۽ ٻئي حصي کي وري رد ڪريون ٿا. يا جڏهن اسين ان کي پڙهڻ يا ان جي ڪنهن حصي تي عمل ڪرڻ ۾ مصروف هوندا آهيون تہ ساڳئي وقت اسين ان کي لڪائڻ ۽ اُن جي روشني ۾ دنيا تائين نہ پهچائڻ جو بدترين ڏوھ ڪري رهيا هوندا آهيون:

“منجهانئن ڪي اڻ پڙهيل آهن جيڪي الله جي ڪتاب کي صرف پنهنجين خواهشن جو
مجموعو سمجهن ٿا ۽ فقط پنهنجي وهم و گمان تي هلندا پيا وڃن. پوءِ هلاڪت ۽ تباهي آهي
انهن ماڻهن جي لاءِ جيڪي هٿ ٺوڪي شريعت ٺاهين ٿا. پوءِ ماڻهن کي چون ٿا تہ اها الله وٽان
آئي آهي تہ جيئن ان جي ذريعي معمولي قيمت حاصل ڪري سگهن. (البقره: 78: 79)

“پوءِ ڇا اوهان ڪتاب جي هڪ حصي تي ايمان آڻيو ٿا ۽ ٻئي حصي کان انڪار ڪريو ٿا؟ پوءِ
اوهان مان جيڪي ماڻهو ائين ڪن انهن جي سزا اِن کانسواءِ ڇا آهي تہ دنيا جي زندگيءَ ۾ ذليل
۽ خوار ٿيندا رهن ۽ آخرت ۾ پڻ شديد عذاب ڏانهن سڏيا وڃن.” (البقره: 85)

اسانجي ذهنن ۾ تر جيترو بہ شڪ نہ هئڻ گهرجي تہ جيستائين اسين قرآن جا گواه هئڻ جي سڀ کان اهم ذميداري ادا نٿا ڪريون جيڪا اُن جو حامل هجڻ ۽ ان کي پڙهڻ جي ڪري اسان تي عائد ٿئي ٿي، تيستائين اسين قرآن جو حق هرگز ادا نٿا ڪري سگهون. بي عزتيون، ذلتون، ڌڪا ٿاٻا ۽ جيڪا اٿهوند اسانجي حصي ۾ آئي آهي اها صرف قرآن ۽ ان جي سونپيل مشن ڏانهن اسانجي روين جي ڪري آئي آهي.

الله تعاليٰ قرآن سان ڪن قوتن کي زوال تہ ڪن کي وري عروج عطا ڪندو آهي. “ڪاش اهي تورات، انجيل ۽ ٻين ڪتابن تي (سچائيءَ سان) قائم هجن ها جيڪي سندن رب جي طرفان انهن ڏانهن اُماڻيا ويا هئا تہ ضرور انهن لاءِ مٿان رزق وسي ها ۽ هيٺان (زمين مان) نعمتون ملن ها.” (المائده: 66)

اسين قرآن جي باري ۾ ڪيترو بہ اعليٰ علمي معيار حاصل ڪري وٺون، ان جي مڪمل ۽ حقيقي معنيٰ سمجهڻ ۽ دريافت ڪرڻ ۾ اوستائين ڪامياب نٿا ٿي سگهون جيستائين اسين قرآن جي عملي اطاعت نٿا ڪريون.

رسول الله ﷺ جن پنهنجي صحابہ ڪرام کي فرمايو: “توهان ۾ اهڙا ماڻهو بہ هوندا جڏهن توهان پنهنجين نمازن جي سندن نمازن سان، پنهنجن روزن جي سندن روزن سان، پنهنجن نيڪ عملن جي سندن

#

نيڪ عملن سان پيٽ ڪندؤ تہ اوهان کي پنهنجا اعمال صفا اُجاترا محسوس ٿيندا. اهي قرآن پڙهندا هوندا پر اهو سندن نڙيءَ کان هيٺ نہ لهندو.” (بخاري)

عورتن لاءِ قرآن جي هدايت:

قرآن حڪيم کي جهڙي طرح مثالي انسان جي گڻن وارا مسلم ۽ مومن، اطاعت گذار ۽ ذميدار، صادق ۽ صابر، سخي ۽ سباجها، روزيدار ۽ پاڪدامن، ذاڪر ۽ داعي مرد پسنديده آهن، بلڪل ساڳئي ريت ڪيس اهڙيون ئي مثالي عورتون پڻ پسنديده آهن. (الاحزاب 35 ۽ تحريم 5) پر اِن سان گڏ عورت کي الله تعاليٰ اطاعت گذاري ۽ نيڪ دليءَ جي گُڻن سان پڻ نوازيو آهي، تنهن ڪري اِها انهن خدائي نعمتن جي موجودگيءَ ۾ گهر جي اداري کي هلائڻ جي هنر ۽ همت واري خوبيءَ سان سرشار هوندي آهي. اها، گهر جي ننڍڙي رياست جتان ايندڙ نسلن جي تعمير ۽ ترقي ٿيندي آهي ۽ انهن نسلن کي گهر جي اداري مان مليل تربيت جي روشنيءَ ۾ وڏن اجتماعي ادارن سان گڏ پنهنجي ڪامياب ۽ محفوظ عمل ڪاريءَ جي شراڪت رکندي آهي. ان ڪري عورتون پنهنجا فرض ۽ ذميداريون نڀائڻ جو سليقو ۽ هنر ساڳي قرآني هدايت سان حاصل ڪري سگهن ٿيون. سموريون ذاتي حيثيتون ۽ اجتماعي ادارن جون سموريون نوعيتون ڪهڙي ريت گڏيل عملي سرگرمين ۾ مربوط رهن، اهو قرآن جو سڀ کان وڏو معجزو آهي. مسلمان عورتون معجزن جي انهيءَ سمنڊ ۾ ٽٻيون هڻي پنهنجي لاءِ سعادتن جا موتي ميڙي سگهن ٿيون. اهڙي ريت قرآن جي انهيءَ هدايت جي روشنيءَ ۾ اهي نہ رڳو اطاعت گذاري، نيڪ بختي، پاڻ ارپڻ جي جذبي ۽ رازداريءَ جي صفتن سان پنهنجي گهر کي جنت جو نمونو بڻائي سگهن ٿيون. بلڪ مومناڻين جي خوبين سان اهي پنهنجي خاندان ۽ برادريءَ واري سسٽم کي پڻ انسانن جي لاءِ لاڀائتو بڻائي سگهن ٿيون. اهي ئي محدود دائري واريون چڱايون انساني سماج کي وڏي پئماني تي فلاحي معاشري ۾ تبديل ڪرڻ جو باعث بڻيون آهن. سڀ کان وڏي ڳالهہ اها تہ عورتن جو دعوتي ڪردار سندن ذميدارين ۾ انتهائي اهميت حاصل ڪري وٺندو آهي، جنهن ڪانپوءِ ڪنهن عورت جي زندگي ان جي لباس ۽ زيورن جي ڏيکاءُ جو شوپيس ڪانہ ٿي رهي بلڪ اها خدا جي تخليقي نظام جو هڪ نفيس ۽ شاهڪار نمونو بڻجي زال ۽ ماءُ جي روپ ۾ توڙي استاد ۽ داعيءَ جي حيثيت ۾ معرفتِ خداونديءَ جي گواهہ ٿي پوندي آهي.

#